

BEDEN ÜZERİNDE KAVRAM BIÇİM İLİŞKİSİ

RELATION OF CONCEPT AND FORM ON THE BODY

H. Şeyma ÜSTÜNER UZUNÖZ*

DOI: 10.17490/Sanat.201559168

Öz

Bu metin, geçmiş yıllarda ve içinde bulunduğumuz eğitim öğretim yılında derslerimizde ve çalıştaylarda üretilen projeler arasından seçilen çalışmaların düşünce, üretim süreçlerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Amacım, bundan sonraki öğrencilerimiz için belge niteliği taşıması ve Heykel Bölümü derslerinden biri olan (genel tanımıyla) Takı derslerinde üretilen sanatsal takı ya da beden heykellerinin günümüz sanat ortamına katkısı ve konumunun kendi yorumlarım üzerinden irdelenmesidir.

Anahtar kelimeler: Takı, beden, kimlik, mekân

Abstract:

This text is an evaluation of thought and production patterns from selected works of this and previous education year's lectures and workshops. My aim is that it becomes a reference document for our future students and examines the contribution and status of the artistic jewelry and body sculptures that are created during jewelry lectures of sculpture department to today's art environment through my interpretation.

Key words: Jewellery, body, identity, site

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü derslerinden biri olan (genel tanımıyla) "Takı Atölyesi"nde, bedenin sanat yapıtının sergilendiği mekân olarak kullanıldığı, geleneksel heykel ya da takı anlayışından farklı, öğrencilerin bireysel, toplumsal, siyasal, politik, ekolojik, estetik sorgulamalarını mekân - bedene özgü (site spesifik) uygulamalarla, yapıtın beden - mekânla bütünleştiği ya da ayrıldığı durumları deneyimleyerek yeni anlamlar üreten çalışmalar yapılmaktadır. Derslerimizde, isminin kolayca çağrıştırdığı üzere, bedeni süsleyecek estetik objeler üretmek yerine, öğrencilerin kimliklerini, dünyaya bakışlarını, fiziksel özelliklerini malzemeye kavramsal içeriği örtüşüren, bedende taşınabilen heykeller ortaya koymaları amaçlanmaktadır. Günümüzde bilginin hızla yayılımı bireylerin, toplumların, kültürlerin ayırt edici özelliklerini yitirmelerine sebep olurken, yaşamın birikimlerinden doğan sanat yapıtları da aynı şekilde standartlaşmıştır. Çağdaş Sanat, "artık bir atölyede üretilmesi veya "beyaz küp" mekânda sergilenmesi şart olmayan, hatta geleneksel heykel ya da resim becerileri bile gerektirmeyen (ki bunlar da "alanlarını genişletme" sürecinden geçiyor, heykel "kaide üzerindeki figür", resim "duvarda ki tablo" olmaktan kurtuluyordu) görsel sanatlar, yeni, keşfedilmemiş bir alana adım atıyordu. Aynı sıralarda, yüksek ya da güzel sanatı popüler kültür ya da kitle kültüründen, veyahut gündelik hayattan ve bedenden, keza enformasyon ve yeni medyadan ayıran büyük modernist ayırım aşınıyor, çözülmüyordu. Böylece insan önce bir "sanatçı" (kavramsal

sanatçı, yeryüzü sanatçısı, pop art sanatçısı, performans veya süreç sanatçısı) oluyor, kimi zaman bir mecradan diğerine geçiyordu."(1)

John Rajchman'ın da dediği gibi artık sanatçıların ressam ya da heykeltıraş olarak sınıflandırılması güçleşmeye başladığı gibi, aynı sanatçının dönem dönem farklı anlayışları takip ettiği, resim, fotoğraf, video, sinema, performans, enstalasyon alanlarında üretimler yaptığı görülmektedir. Sanat yapıtının hayata dair konuları gündeme getirip insanları düşündürmeye ve sorgulamaya iterken, bedenin de sanatın malzemelerinden biri olması kaçınılmazdı. Beden "1950'lerden itibaren Batı Sanatı'nın sık sık başvurulan ve bilinçli bir aracı haline gelmişti. O zamandan beri, sosyal görenekler, toplumsal cinsiyet tanımları ve topluluk standartları ekseninde var olan anlaşmazlıkları ateşlemek suretiyle siyaset, din ve hukuk alanlarına sıçrayan çatışma ve tartışmalara beden de dahil edilmiştir"(2). Ayrıca bazı sanatçılar bedene fiziksel ve zihinsel acı vererek arınma, dayanıklılığı ölçme ve özgürleşme adına geçmişte yaşadıkları travmalar ile yüzleşerek, kendilerini ifade etme yollarını denemişlerdir. Bizim dersimizde yaptığımız performans ya da bedensel deneyim değil, yaşama dair mesajların iletiminde bedenin mekân olarak kullanıldığı çalışmalardır.

Öğrencilerimizden Nuray Sevindik (Resim 1) sözcükler ve ölçülerin yaşam içerisinde simge olarak yer aldığı düşüncesiyle ürettiği işleri hakkında; "her şeyi sürekli tanımlamaya çalışmak, bir dairenin çevresinde durmaktır. Bir şeyi tanımlamak, onu sabitleştirmek demektir, oysa gerçek yaşam sabit değildir"(3) diyerek seslerden oluşan sözcüklerin bir anlam taşıdığını fakat sözün an'a ait olup uçup gittiğini hatırlatarak kalıcılığı yazıyla sağlamaya çalışmıştır. Fakat yaşam gibi duygu, düşünce ve bilgi de an be an değişim içinde olduğundan bunun da süreç içerisinde değişip dönüşeceğini söyler. İnsanların kültürel verileri çok farklıdır. Zaman, mekân, din, ideoloji ve cinsel farklılıklar gibi etkenler bireylerin kimliklerinin oluşumuna katkıda bulunduğu gibi, bireyler de buldukları çevrenin dönüşümünde etkili olurlar. Sanat eserleri sadece akla hitap etmeyip görmek, duymak ve hissetmek gibi duyulara da hitap ettiği için kavramları ifade eden yazıdan çok daha fazla anlam iletilirler. Nuray kendi yaşam sürecindeki deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini o güne kadar olan birikimlerinin izlerini üretimi aracılığı ile yansıtarak kendini yeniden keşfeder. Böylece ele aldığı kavramları yazı yoluyla çevresine olduğu kadar kendisine de tekrar etmiş olur.

İçinde yaşanan çağ, toplumsal anlayış, bireylere bir takım değerler yüklemektedir. Kimi zaman bunlar bireyin kendi tercihi dışında şekillenmekte-

Resim 1

Resim 2

dir. Bazı toplumlarda beden, haz ya da tüketim nesnesi olarak kabul görmüş, ya da dinin şekillendirdiği çerçeveler içerisinde yaşamak durumunda bırakılmıştır. Günümüzde reklam endüstrisi, internet ve medya aracılığı ile uygulanan stratejiler yoluyla bireyler, bilinçli bir şekilde hissizleştirilmeye ve onları tüketim odaklı yaşamaya, tükettikçe mutlu olmaya yönlendirmektedir. Öğrencimiz Ayhan Mutlu (Resim 2) insan doğa ilişkisini ve insanların doğayı değiştirdikçe kendine zarar verdiğini, doğaya yabancılaşarak aslında kendimizi yalnızlaştırdığımız fikrini, salyangoz, hemstir, sinek, iguana, uğur böceği gibi canlı ya da ölü hayvanları beden üzerine yerleştirerek göstermektedir. Tüketim adını verdiği bu çalışmasında Afrika'daki güç ekonomik koşullar nedeniyle, açlık, hastalık gibi zorluklarla savaşırken yüzlerine konan sineklere kayıtsız kalan insanların yerine kendisini koyar. Bu rahatsız edici duruma göz yumarak, bir şey yapmadan durmamız tüketildiğimizi bile bile buna kayıtsız kaldığımızı anlatmaktadır. Ayhan'ın bu işi ile Sokrates'in savunmasındaki at sineği benzetmesi arasında yakınlık kurulabilir, Sokrates uyuşukluk içerisindeki toplumu uyarmak için kendisini at sineğine benzetmiştir. Sokrates'in benzetmesinde sözel, kavramsal yöntem kullanılırken, Ayhan görsel, algısal bir yöntem aracılığı ile kendini ve toplumu sorgulamaktadır. Çünkü günümüzde tüketimin nedeni ihtiyaçlar değildir, nesnelere cazip hale getirilerek insanlar bunları almaya şartlandırılmakta gelecek nesillerin yaşam kaynakları, insan ilişkileri ve doğanın tüketilmesine izin verilmektedir.

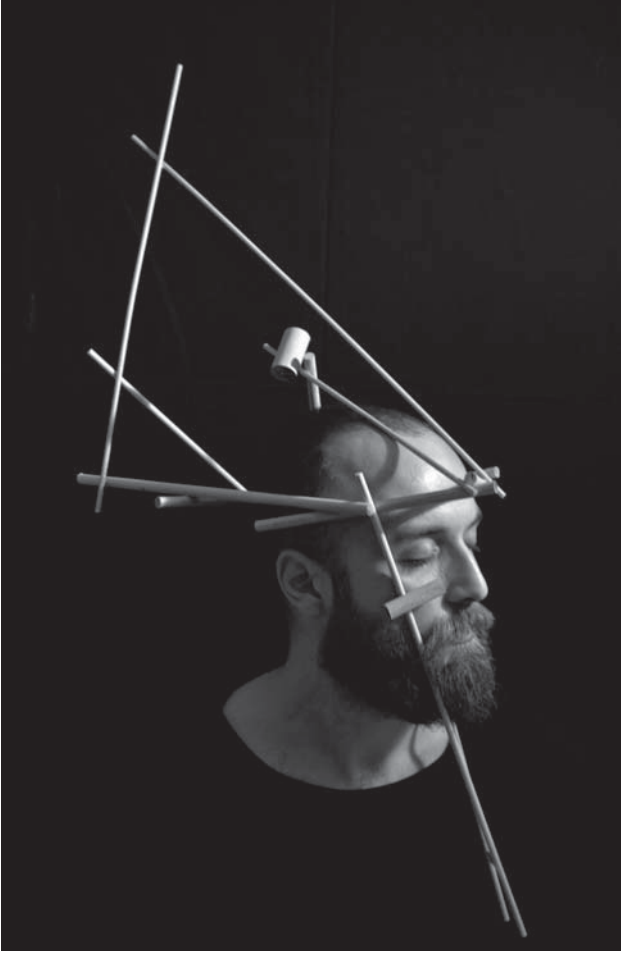
“Yaşam her zaman kendi içinde bir dengedir; bu dengenin işleyiş biçimi ise bir çeşit sistemdir.

Sistemler toplumları içine alırlar; bireylerin, çoğu zaman farkına bile varmadan parçası olmalarını sağlarlar.

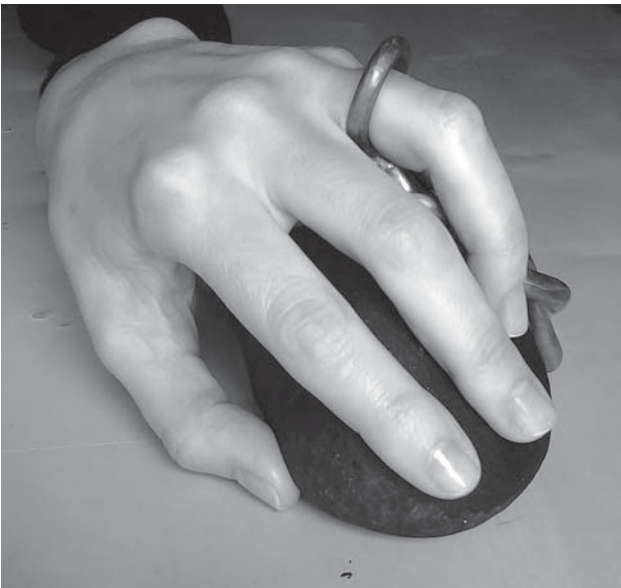
Bazen karşı koymak istesek ya da daha fazla içine girmek istesek de, bu sistemler vücutlarımıza adapte olmuş aksesuarlar gibidir; bizler bu aksesuarlarla ilişki içerisinde girmiş ve onlarla yaşamayı öğrenmişizdir”(4).

Öğrencimiz Bahadır Çolak (Resim 3) bebeklikten itibaren önce aile, okul, sonra iş hayatında kurallar içerisinde yaşadığımız ve ömrümüz süresince toplum içerisinde sürdürmek durumunda olduğumuz ekonomik, politik, dinsel, cinsel, ırksal yaşam pratikleri içerisinde bulunan ve otoriteler tarafından biçimlendirilmiş kurallarla yönetildiğimize değinir. Kendisini, düz çizgisel formların birbirleriyle kesişmesi ya da birleşmesinden oluşan ağ benzeri bir yapı içerisinde sokarak sistemlerde var olan kısıtlamalara, standartlaşmaya karşı farkındalık oluşturmayı amaçlar.

Seda Özdemir'in (Resim 4) dersimizde yaptığı çalışmada takının sanat yapıtı olarak yeri ve değeri sorgulanır. Seda statü sembolü olan ve herkeşe gösterilmek üzere elin üst tarafında kullanılan değerli taş yerine maddi açıdan değersiz doğal bir taşı tercih etmiş ve bunu elin iç kısmında kullanarak takıda kabul görmüş değerleri ters yüz etmiştir. Böylece geleneksel düşüncede süs nesnesi olarak kabul görmüş takı fikrinden farklı olarak günümüzde sanatsal takının anlamı ve amacı sorgulanır. Pırlantanın mı yoksa sanat eserinin mi meta değerinin daha fazla olduğu gündeme gelir ve asıl değerli olanın malzeme ya da biçim değil, arkasında yatan düşünce olduğu görülür. Ayrıca burada, sanat yapıtının mekânla kurduğu ilişki çerçevesinde, sanatsal takının bedenle kurduğu anlam ilişkisinin ayrıldığı ve iç içe geçtiği durumlar deneyimlenir.

Resim 3

Resim 4

20. yy'a kadar heykel denilince önemli kişiler ya da olayların ölümsüzleştirilmesi, kent mekânının estetize edilmesi anlaşılıyordu. Günümüzde ise heykelin anlamı, mekânı değiştirerek ve genişleyerek içerisine, sorgulama, katılım, deneyim, reddetme ya da kabul etme, araştırma, estetik, bilgi, hayal gücü, birikimler gibi yaşam pratiklerinin paylaşımı ve elbette süreç dâhil olmuştur. Öğrencilerimizden Uğur Cinel (Resim 5) dersimiz için yapacağı üretimde eğitim hayatı boyunca heykel yaptığını belirtir. "Heykel sanatçının adeta bir parçası olur, onunla anılır, hatırlanır, ona dönüşür. Belki de hayatının sonuna kadar taşıması gereken bir yüke dönüşür"(5). Bedeni sanat yapıtının mekânı olarak kullandığımız dersimizde sanat yapıtı mekânının nereler olabileceği, yapıtın mekânla kurduğu ilişkide yapıtın beden üzerindeki hakimiyeti, iç içe geçtiği, kabul ya da reddettiği durumlar üzerinden sorgulama yaparak, ürettiği heykeli kendisinden, kendisini de heykelden ayrı düşünemeyeceğini belirterek kendisinin heykeliyle var olduğunu, heykelin de üreticisi olmadan var olamayacağı fikriyle kendisine bağlı bir beden heykeli üretmiştir.

"Paul Crowther sanatı anlamak için ille de ondaki anlamları kavramsal ve öyküsel olarak bilmemiz gerektiğini, çünkü birçok biçimi bedensel olarak algıladığımızı ve sezdığımızı ileri sürer" (6).

Yaşam sürecinde geçmiş birikimler, deneyimler ve çevreden algıladıklarımız, öğrenilmiş bilgiler olarak bedende anlama dönüşür. Ve insan kar-

Resim 5

şısındakinin de kendisi gibi düşündüğünü zannederek gördüğünü kendi bilgisi dâhilinde değerlendirir. Değişen zaman, mekân, sosyal durum ile sahip olunan görsel, işitsel, duyuşsal ve bilişsel deneyimler, birikimler öznenen özneye değışiklik gösterdiği için sanat yapıtlarının tek bir açıdan değerlendirilmesinin ve yorumlanmasının anlam zenginliğini engelleyeceği düşünölmektedir. Bu derste öğrenciler üretim süreçlerinde kendi birikimlerinden yola çıkarak kendi çizgilerini bulmaları, kendi sanatsal kimliklerini oluşturmaları için özgür bırakılmışlardır. Bir sanat eserinde hem üreten, hem de izleyen açısından asıl değerli olan, formun yanı sıra yapıtın sahip olduğu düşünce ve duygunun izleyiciye aktarılmasındadır. Sanat eğitimi almakta olan öğrencilerimizin sorunları da, iş, para, eğitim, sağlık, barınma, din, göç, ayrılık, sevgi, korku, dostluk, doğa, endüstri, politika gibi ortak problemlerimizden oluşmaktadır. Sanatçıların işi bu sınıktıları empati yoluyla diğer bireylere hatırlatma ve farkındalık oluşmasını sağlamaktır. Derslerimizde her türlü malzeme kullanımının serbest olduğu üretimlerin kalıcılığı fotoğraf yoluyla sağlanmaktadır. Bu fotoğraflara bakan izleyicinin kendini bir süreliğine işi üreten kişinin yerine koyması ve kendi yaşantısıyla örtüşen noktaları düşünmesi, sanatçıyla empati kurması hedeflenir. Fotoğrafın önemi anın dondurularak, mesaj iletiminin sonsuzluğunun sağlanmasıdır. Ayrıca bedenden yoksun olarak işin sergilenmesi anlamın eksik iletilmesine neden olur. Beden burada iletişim mekânıdır ve bu mekânın paylaşımı fotoğraf aracılığıyla sağlanmaktadır. Galeride sergilenilebilmesi adına anın fotoğraflararak dondurulması dışında, beden gezici ve interaktif bir kamusal mekân olarak da anın yaşanmasına ve iletilen mesajın zaman içinde dönüşümüne olanak sağlamaktadır.

*Doç. H. Şeyma Üstüner Uzunöz

Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü
34660, Küçük Çamlıca Cad. Acıbadem, Kadıköy-İstanbul
E-posta: h.seymaustuner@gmail.com

Dipnotlar

1. Artun, Ali (der.); Örgü, Nursu (der.); 2013, Çağdaş Sanat Nedir? Modernlik Sonrasında Sanat, İstanbul, İletişim Yayınları, s.27-28.
2. Heartney, Elenor; 2008, Sanat ve Bugün, İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Dizisi:78, s.218.
3. Sevindik, Nuray; 2009, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Metni.
4. Çolak, Bahadır; 2013, Güncel Takı Tasarımları Dersi Proje Sunum Metni.
5. Cinel, Uğur; 2013, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Metni.
6. Erzen, Jale Nejdət; 2011, Çoğul Estetik, İstanbul, Metis Yayınları, s.30.

Kaynaklar

- Artun, Ali (der.); Örgü, Nursu (der.); 2013, Çağdaş Sanat Nedir? Modernlik Sonrasında Sanat, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Heartney, Elenor; 2008, Sanat ve Bugün, İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Dizisi:78.
- Sevindik, Nuray; 2009, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Metni.
- Çolak, Bahadır; 2013, Güncel Takı Tasarımları Dersi Proje Sunum Metni.
- Cinel, Uğur; 2013, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Metni.
- Erzen, Jale Nejdət; 2011, Çoğul Estetik, İstanbul, Metis Yayınları.
- Sanat ve Sosyoloji, 2005, Bağlam Yayınları, İstanbul, yayına hazırlayan Aylin Dikmen Özarslan

Resimler

1. Sevindik, Nuray; 2009, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Görseli
2. Mutlu, Ayhan; 2013, Güncel Takı Tasarımları Dersi Proje Sunum Görseli
3. Çolak, Bahadır; 2013, Güncel Takı Tasarımları Dersi Proje Sunum Görseli
4. Özdemir, Seda; 2010, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Görseli
5. Cinel, Uğur; 2013, Sanat Takı Beden İlişkisi Dersi Proje Sunum Görseli